

Sinnsfilosofi – en innføring

//

//]]]]> //]]>

FORSKNING: Sinns- eller bevissthetsfilosofi undersøker noen av de største utfordringene filosofien og vitenskapen står overfor. For tiden er den et av filosofiens mest aktive områder. Teori- og litteraturomfanget er enormt. Her får du en liten innføring.

Av Ståle Gundersen, Førsteamanuensis i filosofi, Universitetet i Stavanger

Hovedproblemet i sinnsfilosofien er kropp–sinn-problemet. Begrepet «sinn» fungerer som en samlebetegnelse for intensjonale mentale tilstander og bevissthetstilstander. Typiske eksempler på bevissthetstilstander er hvordan det er å føle smerte, å smake noe surt eller å ha et synsinntrykk av rødt. Bevissthetstilstandene har med andre ord visse subjektive opplevelseskvaliteter. En versjon av kropp–sinn-problemet går ut på å forklare hvordan disse opplevelseskvalitetene er knyttet til, eller kan oppstå av, hjerneaktivitet.

Hvorfor er for eksempel opplevelse av smerte korrelert med noen bestemte nevrofysiologiske tilstander og ikke med andre? Kan disse nevrofysiologiske tilstandene inntreffe uten en ledsagende opplevelse av smerte?

Mange betrakter disse problemene som et av de vanskeligste problemene som filosofien og vitenskapen står overfor.

Intensjonalitet

Bevissthetstilstandene nevnt ovenfor er kjennetegnet ved sine opplevelseskvaliteter, mens en annen type mentale tilstander er kjennetegnet ved at de er intensjonale. Intensjonalitet innebærer at visse mentale tilstander er rettet mot, eller representerer, noen reelle eller fiktive forhold. Mitt ønske om å lese boken refererer til boken, og min oppfatning om gullfjellet omhandler det fiktive gullfjellet. En emosjon som for eksempel frykt har imidlertid både et bevissthetsaspekt, altså hvordan det oppleves å være redd, men er også intensjonal i den forstand at den vanligvis refererer til et objekt som vi frykter.

Kropp–sinn-problemet består i å forklare hvordan de nevnte intensjonale mentale tilstandene og bevissthetstilstandene er relatert til fysiske tilstander i hjernen. Teorier om kropp–sinn-problemet kan grovt sett deles inn i tre kategorier: substansdualisme, monisme og dobbel–aspekt-teori. I det følgende presenteres noen eksempler innen hver kategori.

Substansdualisme

Substansdualisme forbindes gjerne med René Descartes og er hovedsakelig av historisk interesse. Hans teori går ut på at tanker og opplevelser er knyttet til en egen ikke-romlig mental substans som eksisterer adskilt fra kroppen, men hvor den mentale substansen likevel kan vekselvirke med prosesser i hjernen. Svært få forskere og filosofer er villige til å forsvare substansdualisme i våre dager.

Monisme

Monistiske teorier kan deles i to grupper, nemlig idealisme og fysikalisme. Idealisme er i dag en minst like upopulær som substansdualisme og innebærer at det finnes bare mentale størrelser slik som oppfatninger og bevissthetstilstander. Det vi kaller fysiske objekter er ikke annet enn en sammensetting av visse forestillinger i sinnet, det vil si 'det fysiske' reduseres til 'det mentale'. Den mest kjente representanten for idealisme er sekstenhundretalls-filosofen George Berkeley.

Ulike fysikalistiske teorier ser ut til å dominere debatten i moderne sinnsfilosofi. Reduktiv fysikalisme hevder at en bestemt type mental tilstand, for eksempel smerte, er identisk med en bestemt type hjernetilstand. 'Det mentale' reduseres med andre ord til 'det fysisk'. De australske filosofene John J.C. Smart og David M. Armstrong er to representanter for reduktiv fysikalisme. Ikke-reduktiv fysikalisme hevder at en bestemt type mental tilstand som smerte kan realiseres fysisk sett på mange ulike måter. Dette innebærer at smerte hos et individ er identisk med den fysiske tilstanden F1 i individets hjerne, hos et annet individ er smerte derimot identisk med en annen type fysisk tilstand F2 osv. Dette argumentet stammer fra den amerikanske filosofen Jerry Fodor.

Funksjonalistiske teorier er de mest utbredte ikke-reduktive fysikalistiske teoriene. Funksjonalismen hevder at for eksempel smerte er essensielt en tilstand som forårsakes av bestemte stimuli (ulike typer skade) og som i kausal interaksjon med andre mentale tilstander forårsaker bestemte typer atferd (sier «au», tar en dispril med mer). Hvis man finner en elektronisk tilstand, la oss si i en silikonbasert robot, som formidler mellom skade og atferd på denne måten, så må vi konkludere med at roboten har smerte. Det finnes rekke representanter for ulike typer funksjonalisme, for eksempel David Lewis og William G. Lycan.

Dobbel-aspekt-teori

Dobbel–aspekt-teorier aksepterer i likhet med fysikalisme at virkeligheten utelukkende er bygget opp av fysiske partikler, men hevder at det finnes ikke-fysiske mentale egenskaper ved den fysiske virkeligheten. Mennesker og andre organismer har i tillegg til de fysiske aspektene eller egenskapene også et mentalt ikke-fysisk aspekt. Et individs smertefølelse på et bestemt tidspunkt er altså ikke identisk med en fysisk egenskap ved hjernen, men utgjør en ikke-fysisk tilleggsegenskap ved den korresponderende hjernetilstanden. Baruch Spinoza regnes som en tidlig representant for dobbel–aspekt-teori, mens David Chalmers er en moderne representant.

Et svært bredt felt

Det finnes langt flere teorier enn de som er nevnt her og alle teoriene har selvfølgelig sine forsvarere og kritikere. Det finnes i tillegg en rekke andre problemstillinger som er sterkt forbundet med kropp–sinn-problemet, og som derfor hører delvis inn under sinnsfilosofien:

Hva er forholdet mellom vitenskapene psykologi/psykiatri og nevrovitenskap? Hva er relasjonen mellom ikke-bevisst, ubevisst og bevissthet? Hva er emosjoner? Kan vi vite om andre menneskers og organismer har et sinn, og i så fall hvilke mentale tilstander de har ('problemet om det fremmedpsykiske')? Hva er forholdet mellom tenkning og språk? Kan mentale tilstander lokaliseres til deler av hjernen, eller må kroppen og samfunnet tas med i betraktning hvis vi skal kunne gi en korrekt karakteristikk av mentale tilstander? I tillegg har vi ulike problemer knyttet til fri vilje og personlig identitet.

Videre lesning

Bevissthetfilosofi er for tiden et av filosofiens mest aktive områder. Teori- og litteraturomfanget er enormt. Hver teori har som regel sin klassiske boklengdes forsvar, men innføringsbøker og artikler er som regel et bedre sted å starte. Her er tre forslag som forhåpentligvis kan fungere som en innledende guide.

- William Jaworski (2011) [Philosophy of Mind: A Comprehensive Introduction](#). West Sussex: Wiley-Blackwell. Dette er en av de aller siste og beste innføringsbøkene i sinnsfilosofi. Den er særdeles klar og tydelig i sin fremstilling av de ulike teoriene om kropp–sinn-problemet, og omtaler dessuten teorier som dessverre ofte utelates i andre innføringer. Forfatteren bruker imidlertid litt for stor plass (kap. 10 og 11) på å legge frem og forsvare sin egen teori.
- John Searle (2004) [Mind: A Brief Introduction](#). New York: Oxford University Press. Denne innføringen er enklere enn ovennevnte bok. Den fokuserer ikke i like stor grad på kropp–sinn-problemet, men diskuterer også tema som ubevissthet, selvet, fri vilje og persepsjon .
- David Chalmers, red. (2002) *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*.

New York: Oxford University Press. Dette er en god antologi som blant annet inneholder artikler fra mange av de filosofene som er omtalt ovenfor i denne korte innføringen. Boken fokuserer i stor grad på kropp–sinn-problemet, og hver bolk med artikler innledes med et infomativt forord av redaktøren.